

Δελτίο Τύπου

«Η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα:

Επιπτώσεις της κρίσης και προκλήσεις»

Παρουσιάστηκε σήμερα, 5 Ιουλίου 2017, από το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE), μελέτη με τίτλο: «Η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα: Επιπτώσεις της κρίσης και προκλήσεις». Η μελέτη καταγράφει την επίδραση και τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και της διαχείρισής της στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Παράλληλα, αναλύει τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ανώτατη εκπαίδευση προκειμένου να συμβάλει στην οικοδόμηση ενός νέου παραγωγικού προτύπου για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, που θα βασίζεται στη γνώση, τις υψηλές δεξιότητες, την επιχειρηματικότητα, και την καινοτομία.

Για την οικοδόμηση ενός νέου αναπτυξιακού προτύπου στη χώρα, απαιτείται αλλαγή έμφασης στην παρεχόμενη ανώτατη εκπαίδευση και, ιδιαίτερα στα πανεπιστήμια, με στροφή τους από την εκπαίδευση, πρωτίστως, εκπαιδευτικών και υπαλλήλων της κρατικής διοίκησης, στην εκπαίδευση στελεχών σε τομείς παραγωγής διεθνώς ανταγωνιστικών προϊόντων του πρωτογενούς τομέα και της μεταποίησης, και υπηρεσιών με εξαγωγικό προσανατολισμό. Για τον στροφή αυτή και τον καλύτερο συντονισμό της παρεχόμενης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας είναι απαραίτητη, πρώτον, η ενίσχυση της οργανωτικής ευελιξίας και της διοικητικής αυτονομίας των Ιδρυμάτων, δεύτερον, η υποστήριξη της στρατηγικής τους ικανότητας και, τρίτον, η στήριξη της συνεργασίας και αλληλεπίδρασης των ιδρυμάτων με τις επιχειρήσεις για την καλύτερη ανταπόκριση στις ανάγκες τους σε δεξιότητες και ανθρώπινο δυναμικό.

Η μελέτη περιέχει μια σειρά από ευρήματα, που συνδυαστικά καταδεικνύουν στοιχεία σημαντικής αναποτελεσματικότητας και αστοχίας στη λειτουργία της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και την ανάγκη μιας κατάλληλα σχεδιασμένης και

τολμηρής παρέμβασης στο θεσμικό πλαίσιο που δεν θα στρέφεται προς το παρελθόν αλλά το μέλλον. Τα κυριότερα ευρήματα είναι:

- Ο αριθμός των νεοεισερχόμενων φοιτητών στα πανεπιστήμια συνέχισε να αυξάνεται και μετά την κρίση (αύξηση κατά 19% μεταξύ 2008-2015).
- Με βάση τον αριθμό των φοιτητών, η Ελλάδα κατατάσσεται μεταξύ των πλέον ανοικτών συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης διεθνώς.
- Ωστόσο, μεγάλος αριθμός φοιτητών δεν ολοκληρώνει έγκαιρα τις σπουδές του. Ενδεικτικά, σε 7 πανεπιστημιακά ιδρύματα, από όσους εισήχθησαν το 2004 μόνο το 68% του συνόλου είχε ολοκληρώσει τις σπουδές του, 12 χρόνια αργότερα (το 2016).
- Μετά την κρίση, το διδακτικό προσωπικό των πανεπιστημίων μειώθηκε κατά 19,2% συνολικά μεταξύ 2009-2015, ιδιαίτερα εξαιτίας της μεγάλης μείωσης του βοηθητικού εκπαιδευτικού προσωπικού (μείωση 49% έναντι 11% του τακτικού προσωπικού).
- Από το 2005 στα ΤΕΙ, ο αριθμός των μεταπτυχιακών φοιτητών αυξήθηκε ραγδαία. Στα πανεπιστήμια, μεταξύ 2002-2015 τριπλασιάστηκαν, αν και ο ρυθμός αύξησης επιβραδύνθηκε μετά το 2008 (από 88% μεταξύ 2002-2007 σε 40% μεταξύ 2009-2015).
- Ο αριθμός των διδακτορικών φοιτητών μεταξύ 2000-2015 διπλασιάστηκε, με μικρή αύξηση του ποσοστού των γυναικών. Ως προς τον αριθμό των υποψηφίων διδασκόντων στο πληθυσμό, η Ελλάδα κατατάσσεται μεταξύ των υψηλότερων στην Ευρώπη. Ο ρυθμός αύξησης, όμως, επιβραδύνθηκε μετά την κρίση, καθώς από 51% μεταξύ 2000-2007 μειώθηκε σε 10% μεταξύ 2008-2015.
- Η συνολική χρηματοδότηση έχει μειωθεί σημαντικά (24% μεταξύ 2010-2014), ύστερα από μια περίοδο μεγάλης αύξησης (150% μεταξύ 2001-2009). Η μείωση αυτή είναι μικρότερη της μείωσης του συνόλου της Γενικής Κυβέρνησης μετά το 2010 (31%) αλλά μεγαλύτερη από την αντίστοιχη μείωση του συνόλου της εκπαίδευσης (20%).
- Ως ποσοστό του ΑΕΠ, η συνολική δαπάνη τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα κατατάσσεται, το 2015, ελαφρώς πάνω από το μέσο όρο της

Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωζώνης (0,9% έναντι 0,7, και 0,8 αντίστοιχα), λόγω και της μεγάλης μείωσης του ΑΕΠ. Η δαπάνη όμως στο σύνολο της εκπαίδευσης, ως % του ΑΕΠ, στην Ελλάδα (4.3%) υπολείπεται του μέσου όρου της ΕΕ-28 (4.9%) και της Ευρωζώνης (4,7%).

- Οι ίδιοι πόροι των ιδρυμάτων του πανεπιστημιακού τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης, που προέρχονται κυρίως από τις ερευνητικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητές τους, σημείωσαν σημαντική αύξηση (47% μεταξύ 2011 και 2015). Αντίθετα, σημαντικές ζημιές σημειώθηκαν στη διαχείριση της περιουσίας των ΑΕΙ.
- Η Ελλάδα υστερεί από τον μέσο όρο της ΕΕ στις δαπάνες για Έρευνα και Ανάπτυξη (E&A) (2% ως ποσοστό του ΑΕΠ). Ιδιαίτερα σημαντική είναι η υστέρηση αυτών των δαπανών στον επιχειρηματικό τομέα (0,28% έναντι 1,3% του ΑΕΠ στην ΕΕ το 2014). Η υστέρηση σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ-28 περιορίζεται σε 0,10 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ όταν η σύγκριση περιορίζεται στον τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης.
- Όσον αφορά τις επιστημονικές δημοσιεύσεις, μετά από μια περίοδο συνεχούς αύξησής τους, παρατηρείται επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου από το 2009 και πτώση από το 2013. Από την άλλη πλευρά, συνεχίζεται η άνοδος του αριθμού αναφορών (ταχύτερα από τις χώρες της ΕΕ και του ΟΟΣΑ), ενώ βελτιώνονται και οι επιδόσεις της χώρας σε όρους σχετικού δείκτη απήχησης, συγκλίνοντας με τις χώρες της ΕΕ και του ΟΟΣΑ.
- Ορισμένα μόνο ελληνικά ΑΕΙ έχουν αξιοποιήσει τις δυνατότητες των νέων τεχνολογιών στην ανώτατη εκπαίδευση (e-learning) ενώ ακόμα λιγότερο έχουν αξιοποιηθεί οι δυνατότητες των ανοικτών διαδικτυακών μαθημάτων (MOOCs) με πιστοποίηση της μάθησης.
- Από τα 2,04 εκατ. πληθυσμό με τριτοβάθμια εκπαίδευση, το 63% (ή 1,3 εκατ. άτομα) εργάζονται, το 13% (ή 274 χιλ. άτομα) είναι άνεργοι και το υπόλοιπο 24% (ή 484 χιλ. άτομα) δεν είναι οικονομικά ενεργοί (αποτελούν δηλ. τους συνταξιούχους ή άτομα που δεν αναζητούν εργασία). Από τα 3,7 εκατ. εργαζομένους το 2016, οι 1,3 εκατ. (ή 35% του συνόλου) έχουν πτυχίο ή μεταπτυχιακές σπουδές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ ίδιος σχεδόν είναι ο αριθμός των εργαζομένων με λυκειακή εκπαίδευση (1,28 εκατ. ή 34%).

- Το υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης (δηλαδή το ποσοστό του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας που απασχολείται) καταγράφεται στα άτομα με μεταπτυχιακές σπουδές ή διδακτορικό (79%), ενώ στους απόφοιτους πανεπιστημίων ή ΤΕΙ οι οποίοι κατέχουν μόνο πρώτο πτυχίο το αντίστοιχο ποσοστό ήταν χαμηλότερο κατά 18 ποσοστιαίες μονάδες το 2016.
- Ωστόσο, το μερίδιο των ανέργων με τριτοβάθμια εκπαίδευση (στο σύνολο των ανέργων) σημείωσε τη μεγαλύτερη άνοδο (από 14,7% το 2001 σε 24,6% το 2016). Η αύξηση του αριθμού των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης τα τελευταία χρόνια δεν συνοδεύτηκε από αντίστοιχη αύξηση της ικανότητας απορρόφησής τους στην αγορά εργασίας, εντείνοντας την μεταξύ τους αναντιστοιχία.
- Το μεγαλύτερο ποσοστό πτυχιούχων είναι απόφοιτοι του πεδίου Κοινωνικών – Οικονομικών και Νομικών επιστημών (615,3 χιλ. ή 30,1%) και ακολουθούν οι απόφοιτοι στην κατηγορία Μηχανολογία -Βιομηχανία - Κατασκευές οι οποίοι ανήλθαν σε 320,6 χιλ. ή 15,7% στο σύνολο των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.
- Τα υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης το 2016 καταγράφονται στους αποφοίτους Υγείας και στους απόφοιτους σχολών πληροφορικής (71% και 69% αντίστοιχα). Στους αποφοίτους στο πεδίο σπουδών Βιομηχανία - Κατασκευές το ποσοστό ήταν σχεδόν αντίστοιχο με εκείνο για το σύνολο των εργαζόμενων με τριτοβάθμια εκπαίδευση (65%), σε αντίθεση με το ποσοστό απασχόλησης στους αποφοίτους Κοινωνικών - Οικονομικών - Νομικών σπουδών το οποίο κυμάνθηκε κάτω από το μέσο όρο. Διαχρονικά, το μικρότερο ποσοστό ανεργίας καταγράφεται στους αποφοίτους των επιστημών Υγείας (10,6% το 2010). Αντίθετα, το ποσοστό ανεργίας στους αποφοίτους με σπουδές στις Κοινωνικές επιστήμες - Οικονομικά - Νομική διπλασιάστηκε το 2016 σε σχέση με το 2009 (17,5%), ενώ αντίστοιχη τάση παρατηρείται και στους αποφοίτους στο ευρύτερο πεδίο σπουδών Βιομηχανία-Κατασκευές.
- Οι περισσότεροι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης απασχολούνται σε επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα. Οι απόφοιτοι πανεπιστημίων, όμως, απασχολούνται περισσότερο σε δημόσιες υπηρεσίες (62% έναντι 28% των

ΤΕΙ). Στον ιδιωτικό τομέα, το 55% των απασχολούμενων με τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι απόφοιτοι πανεπιστημίου και το 33% απόφοιτοι ΤΕΙ. Το μεγαλύτερο μερίδιο εργαζομένων με μεταπτυχιακό ή διδακτορικό απασχολείται σε επιχειρήσεις ελεγχόμενες από το Δημόσιο και σε ΝΠΔΔ/ΝΠΙΔ. Μετά το 2009 καταγράφεται μεγάλη μείωση των απασχολούμενων στο δημόσιο τομέα (27%), σε αντίθεση με τους απασχολούμενους στον ιδιωτικό τομέα που παρατηρείται αύξηση (κατά 15%). Η αύξηση στον ιδιωτικό τομέα οφείλεται στην αύξηση των αποφοίτων πανεπιστημίων κατά 4% ενώ οι απόφοιτοι ΤΕΙ αυξήθηκαν κατά 26%.

- Το ποσοστό απασχόλησης όσων αποφοίτησαν μετά το 2011 είναι χαμηλότερο από το σύνολο (56% έναντι 62% του συνόλου). Το ποσοστό ανεργίας ανέρχεται στο 36%, σχεδόν διπλάσιο από το σύνολο. Οι μισθολογικές απολαβές τους είναι χαμηλότερες, καθώς σχεδόν 6 στους 10 εργαζόμενους οι οποίοι έλαβαν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μετά το 2011 δηλώνουν ότι λαμβάνουν μισθό από €400 έως €800, ενώ ποσοστό 16% δηλώνει ότι αμείβεται με λιγότερα από €400.

Οι προκλήσεις για την ανώτατη εκπαίδευση

Η μελέτη διακρίνει τρεις σημαντικές προκλήσεις για την ανώτατη εκπαίδευση.

A. Βελτίωση της απόδοσης και της αποτελεσματικότητας της δημόσιας δαπάνης στην ανώτατη εκπαίδευση με εξορθολογισμό του συνολικού μεγέθους, και της περιφερειακής διάρθρωσης της ανώτατης εκπαίδευσης.

Ο αριθμός των φοιτητών

Η διατήρηση του μεγέθους της ανώτατης εκπαίδευσης, όπως διαμορφώθηκε πριν από την κρίση, περιορίζει την απόδοση της δημόσιας δαπάνης στην ανώτατη εκπαίδευση. Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας των αποφοίτων (270.000 απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης), αν και σχετικά συγκρίσιμα μεταξύ αποφοίτων πανεπιστημίων και ΤΕΙ, είναι υψηλότερα σε συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα (όπως οι Τέχνες-Ανθρωπιστικές Επιστήμες), ενώ την περίοδο της κρίσης διπλασιάστηκε στα πεδία των «Κοινωνικών Επιστημών-Νομικής» και «Βιομηχανία-Κατασκευές». Τα πεδία με ποσοστά ανεργίας χαμηλότερα από το μέσο όρο (όπως οι

Επιστήμες Υγείας) είναι πεδία που υπερ εκπροσωπούνται μεταξύ όσων πτυχιούχων έχουν μεταναστεύσει εκτός χώρας.

Η ζήτηση για απασχόληση αποφοίτων πανεπιστημίων στους κλάδους της Εκπαίδευσης και της Δημόσιας Διοίκησης-Άμυνας, όμως, στο προβλέψιμο μέλλον αντιβαίνει όχι μόνο με τους δημοσιονομικούς περιορισμούς που αντιμετωπίζει, μακροπρόθεσμα, το ελληνικό κράτος, αλλά και με τις δυσμενείς δημογραφικές τάσεις μετά την έναρξη της κρίσης (μείωση κατά 20-25% των γεννήσεων από το 2009 και έπειτα, εξωτερική μετανάστευση Ελλήνων σε δυναμικές και αναπαραγωγικές ηλικίες, φυγή αλλοδαπών μεταναστών από την Ελλάδα). Επιπλέον, οι τρέχουσες μεγάλες δημογραφικές αλλαγές που έχουν σημειωθεί, θα αρχίσουν να έχουν επιπτώσεις στην ανώτατη εκπαίδευση από το έτος 2026 και έπειτα, οπότε ο σημερινός αριθμός των θέσεων εισακτέων στα ΑΕΙ -αν δεν μειωθεί- θα αποτελεί το 80% περίπου των γεννήσεων και, αναμένεται ότι θα υπερβαίνει τον αριθμό των αποφοίτων του Λυκείου.

Τα ποσοστά ολοκλήρωσης

Η απόδοση της δημόσιας επένδυσης στα ΑΕΙ περιορίζεται από τα χαμηλά ποσοστά ολοκλήρωσης (αριθμός αποφοίτων), την πτωτική τάση των ποσοστών (έγκαιρης) ολοκλήρωσης των σπουδών, και τον αυξανόμενο αριθμό όσων παραμένουν για πολλά χρόνια εγγεγραμμένοι πέραν της κανονικής διάρκειας των σπουδών τους.

Περιφερειακή διάρθρωση των ΑΕΙ

Οι συγχωνεύσεις και η «συγκέντρωση δυνάμεων» μπορούν να συμβάλλουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος, μέσω αξιοποίησης οικονομιών κλίμακας, ύστερα από τις περικοπές της κρατικής χρηματοδότησης. Πρωτίστως, όμως, στόχος των συγχωνεύσεων είναι η ενίσχυση της ποιότητας και της διεθνούς, ευρωπαϊκής και παγκόσμιας, ανταγωνιστικότητας, ορατότητας και ισχυρής παρουσίας των ΑΕΙ. Οι διαδικασίες συγχωνεύσεων εκπαιδευτικών και ερευνητικών ιδρυμάτων που προωθήθηκαν τα τελευταία χρόνια σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες όπως, ιδιαίτερα, τη Δανία, τη Φιλανδία και τη Γαλλία, μπορούν να αποτελέσουν χρήσιμα παραδείγματα στον σχεδιασμό ενός εκτεταμένου προγράμματος συγχωνεύσεων στην ανώτατη εκπαίδευση και τη διαμόρφωση ενός νέου χάρτη

ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης και έρευνας, ως συστατικό μέρος ενός δυναμικού συστήματος καινοτομίας και ανάπτυξης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

B. Βελτίωση της σύνδεσης της ανώτατης εκπαίδευσης και έρευνας με την αγορά εργασίας και την επιχειρηματικότητα, με αλλαγή έμφασης και προσανατολισμού των εκπαιδευτικών και ερευνητικών δραστηριοτήτων των ΑΕΙ, σε συνεργασία με εγχώριες και διεθνείς επιχειρήσεις.

Νέος προσανατολισμός της εκπαίδευσης

Για την αποτελεσματική σύνδεση της ανώτατης εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας και την ενίσχυση της απασχόλησης των αποφοίτων της, απαιτείται αλλαγή έμφασης του κύριου ρόλου της ανώτατης εκπαίδευσης, από την προετοιμασία για την απασχόληση των αποφοίτων της στην εκπαίδευση και τις δημόσιες υπηρεσίες, στην προετοιμασία τους για την απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα. Η έμφαση της εκπαίδευσης στα ΑΕΙ χρειάζεται να μετατοπιστεί στην προετοιμασία των αποφοίτων τους είτε α) για την απασχόληση στις επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα, και ιδιαίτερα εκείνες με εξαγωγικό προσανατολισμό στον τομέα παραγωγής διεθνώς ανταγωνιστικών προϊόντων και υπηρεσιών, είτε β) για την δημιουργία των δικών τους επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, ιδιαίτερα στους τομείς των νέων τεχνολογιών. Ο συγκεντρωτικός διοικητικός γραφειοκρατικός έλεγχος των ΑΕΙ και των δραστηριοτήτων τους από το κράτος εξυπηρέτησε τον παραδοσιακό προσανατολισμό τους στην προετοιμασία ενός πολύ μικρότερου αριθμού φοιτητών (ελίτ) για την απασχόλησή τους. Το νέο σύστημα διακυβέρνησης των ΑΕΙ πρέπει να εξασφαλίζει την απόδοση και την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας των ιδρυμάτων, να διευκολύνει το συντονισμό και τη σύνδεση της ανώτατης εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, και να διευκολύνει τη συνεργασία των ΑΕΙ με τις δημόσιες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Ενίσχυση και προσανατολισμός της έρευνας

Το διπλό έλλειμμα της χρηματοδότησης των δραστηριοτήτων Ε&Α στην Ελλάδα, και από το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα των επιχειρήσεων, έχει ως αποτέλεσμα την μεγάλη εξάρτηση των ιδρυμάτων είτε από το εξωτερικό (κυρίως προγράμματα χρηματοδότησης έρευνας της Ευρωπαϊκής Ένωσης) είτε από προγράμματα ΕΣΠΑ,

δηλαδή από μη σταθερές πηγές που δεν στηρίζουν την διεθνή ανταγωνιστικότητα της έρευνας που παράγεται στα ελληνικά ΑΕΙ, ενισχύοντας έτσι περαιτέρω τις τάσεις φυγής επιστημόνων στο εξωτερικό. Η αύξηση και η σταθερότητα της χρηματοδότησης της έρευνας και η ενίσχυση της συνεργασίας σε δραστηριότητες καινοτομίας με εγχώριες και διεθνείς επιχειρήσεις αποτελούν σημαντικές προκλήσεις.

Γ. Εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης με εξωστρέφεια, διεθνοποίηση, αξιοποίηση της περιουσίας τους και των νέων τεχνολογιών.

Οι δημοσιονομικοί περιορισμοί που αντιμετωπίζει, μακροπρόθεσμα, το ελληνικό κράτος καθιστούν απαραίτητη τη διεύρυνση των πηγών χρηματοδότησης των ΑΕΙ, από πηγές άλλες από το ελληνικό κράτος. Η προσέλκυση πόρων από πηγές άλλες από τον κρατικό προϋπολογισμό αποτελεί σημαντική πρόκληση, όχι μόνο για την βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων εκπαιδευτικών και ερευνητικών υπηρεσιών των ΑΕΙ, αλλά και για την συγκράτηση του προσωπικού τους, τον περιορισμό της μετανάστευσης επιστημονικού προσωπικού και την περαιτέρω «απώλεια εγκεφάλων». Εναλλακτικές δυνατότητες χρηματοδότησης των ΑΕΙ αποτελούν η διεθνοποίηση των προγραμμάτων σπουδών και η προσέλκυση φοιτητών από άλλες χώρες, η αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας στην παραγωγή καινοτομίας, η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών και μορφών ανώτατης εκπαίδευσης (ηλεκτρονική μάθηση, ανοικτά διαδικτυακά μαθήματα) και η επέκταση των προγραμμάτων δια βίου μάθησης στα ΑΕΙ. Σημαντικά οφέλη μπορούν να προκύψουν και από την βελτίωση της διαχείρισης των πόρων και της κινητής και ακίνητης περιουσίας των ιδρυμάτων. _____

Το πλήρες κείμενο της μελέτης είναι διαθέσιμο στο www.iobe.gr

Η εκπόνηση της μελέτης πραγματοποιήθηκε με τη στήριξη της

SIEMENS
Ingenuity for life

Ευχαριστούμε επίσης τη *για τη συνεργασία και τη στήριξη που μας* παρέιχε στην εκπόνηση του 4^{ου} Κεφαλαίου της μελέτης «Νέες Τεχνολογίες και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση».